

УДК 321.65:321.7
DOI: 10.5937/pr79-47485
Прегледни рад

Новак Гајић*

*Стална конференција градова и општина
– Савез градова и општина Србије*

КОРПОРАТИВИСТИЧКО И ЛИБЕРАЛНОДЕМОКРАТСКО ПОЛИТИЧКО ПРЕДСТАВЉАЊЕ: РАЗЛИКОВАЊА И МОГУЋНОСТ КОЕГЗИСТЕНЦИЈЕ

Сажетак

У овом чланку разматрано је питање политичког представљања у корпоративизму, уз образлагање због чега му је оно својствено. Корпоративизам је у ту сврху упоређен с демократијом и либерализмом. Тачније речено, начела и поставке корпоративистичког политичког представљања овде су најпре упоређена с начелима и поставкама политичког представљања у демократији, а потом и у либерализму. У овим поређењима нагласак је стављен на три питања: 1. да ли они могу заједно постојати у истом политичком систему; 2. да ли они могу бити компатибилни и комплементарни; и 3. како би то могли бити. На крају је изложен преглед четири модела институционализовања корпоративистичког политичког представљања, парламентарног и ванпарламентарног, као и седам могућих начина усвајања одлука у корпоративистичким скупштинама и скупштинским већима.

Кључне речи: политичко представљање, корпоративизам, демократија, либерализам, парламентаризам

---

* novak.gajic@skgo.org

УВОД

Најпре је потребно рећи да се у овом раду под корпоративизмом подразумева стремљење ка политичком устројству друштва кроз групе које су саздане према улогама које у том друштву имају, а које су признате и узајамно и од политичког система, односно државе, као и деловање ка остваривању тог стремљења. Ове конституишуће групе називају се политичким корпорацијама, а улоге у друштву према којима је свака од њих саздана и које их одређују најчешће су (премда не и увек) економске (Гајић 2020, 266). Корпоративизам се, као и безмало свака политичка идеја, превасходно испољава у сферама политичких идеологија, политичких покрета и политичких система. Потоња од те три сфере испољавања корпоративизма нарочито је значајна за тему овога рада, у коме се под корпоративистичким политичким системом подразумева „политички систем заснован на политичком организовању кроз узајамно и политичким системом признате групе саздане према улози коју у том друштву имају” (Гајић 2020, 266–267).

Ако је политички систем заснован на групама, онда, по природи ствари, те групе теже да на неки начин буду политички представљене. Корпоративистичко политичко представљање има своје одлике и посебности, које су предмет овог рада. Како би оне биле установљене на прави начин, овде се прибегава поређењу с одликама и посебностима политичког представљања у демократији и у либерализму. То се чини и због додатне сврхе овога рада: установљавања могућности коегзистенције корпоративизма с демократијом, посебно с либералном демократијом. Демократија је данас безмало општеприхваћени легитимишући чинилац. О тој општеприхваћености речито говори чињеница да потребу да се демократијом легитимишу имају и властодршци у великој већини држава које нису демократске.¹

КОРПОРАТИВИЗАМ И ДЕМОКРАТИЈА

У сагледавању односа између корпоративизма и демократије, као идеалтипски замишљених политичких система, у којима може

---

¹ С изузетком неколико апсолутистичких монархија (Бахреин, Брунеји, Ватикан, Катар, Оман, Саудијска Арабија, Свазиленд и Уједињени Арапски Емирати) и једне олигархије (Авганистан).

да постоји политичко представљање, што је претпоставка у овом тексту, најпре се, а по природи ствари, могу поставити три питања. Прво питање је да ли они уопште могу заједно постојати у истом политичком систему. Затим се поставља питање могућности њихове компатибилности и комплементарности, односно да ли њихова темељна начела могу имати тачке подударана у оквирима јединственог политичког система и да ли се могу допуњавати. Ако су одговори на ова два питања потврдни, треће питање које се намеће јесте – како би то могли бити.

Посматрани као идеални типови, демократија и корпоративизам једно би другом били потпуно супротстављени. Као што је приметио британски политиколог Колин Крауч (*Colin Crouch*): „Одавно је препозната напетост између корпоративизма, у својим различитим облицима, и демократије” (Crouch 2006, 46). Конституент демократије је грађанин, док је конституент корпоративизма корпорација. Прва и најочигледнија разлика између ових конституената јесте у томе да је грађанин самостални, инокосни политички чинилац, а корпорација колективни. И грађанин и корпорација делују у оквирима политичког устава² и позитивних закона, али им је деловање другачије. Уколико не крши законе, грађанин је у демократији самосталан и суверен, па никоме није дужан да полаже рачуне за своје политичко деловање. Корпорација је, пак, двоструко ограничена. Прво је ограничена према споља – ограничава је природа односа и општења и са државом и са другим корпорацијама. Друго, корпорација је ограничена унутар себе, поштовањем воље њених чланова – како њихових општих и дугорочних хтења и стремљења, тако и њихове воље и одлуке у одређеној политичкој ситуацији.

Када се погледа историјат корпоративистичких поредака, покрета и идеја, међу њима није тешко наћи оне који су демократски, или макар оне који имају демократске претензије, односно потребу да се демократијом легитимишу. Из те богате баштине треба извући теоретске основе и услове за постојање нечега што би се могло назвати демократским корпоративизмом.

Неки политички мислиоци уопште и не доводе у питање могућност заједничког функционисања начела корпоративизма и демократије, као уосталом ни корпоративизма и либерализма. Пример

² Овде се под појмом устава превасходно подразумева његово најшире разумевање, као конституције и устројства политичке заједнице уопште, а не његово посебно одређење, као кровног правног акта неке политичке заједнице, односно државе.

за то може се наћи код немачког социолога Волфганга Штрека (*Wolfgang Streeck*) и америчког политиколога Лејна Кенвордија (*Lane Kenworthy*), који су неокорпоративизам посматрали и у либералном кључу, користећи изразе „демократски корпоративизам” и „либерални корпоративизам” као синонине за неокорпоративизам (Streek and Kenworthy 2005). Поредећи неокорпоративизам послератних европских демократија, односно либерални корпоративизам, са неким другим врстама владавине, према варијаблама државе и асоцијативистичког поретка (то јест, поретка удруживања грађана у политички релевантне групе), изнели су замисао да у њему држава, оличена парламентарним представљањем „јавни простор дели са друштвеним групама (...) добровољно организованим и власним за различите облике колективног учешћа и самоуправе, под условом да поштују првенство парламентарне демократије” (Streek and Kenworthy 2005, 441). Суштина овога била би да се у неокорпоративизму демократија и корпоративизам међусобно толеришу, уз примат демократије, као и да се на исти начин међусобно толеришу и либерализам и корпоративизам. Налазе својих поређења Штрек и Кенворди преточили су у табелу.

Табела 1. Врста владавине као исход међудејства државе и асоцијативистичког поретка

Држава	Врста владавине	Асоцијативистички поредак
не постоји	анархосиндикализам	спречава настанак државе
конституисана асоцијацијама	гилдсоцијализам сталешка држава	контролише управљање територијом
контролише асоцијације	државни корпоративизам	конституисан државом
дели јавни простор са асоцијацијама	либерални корпоративизам неокорпоративизам	групна самоуправа под парламентарном демократијом
толерише асоцијације	плурализам	парламентарни лоби
асоцијације ставља ван закона	радикални либерализам	не постоји

Извор: Streek and Kenworthy 2005, 442.

Штрек и Кенворди су одговор на питање о могућности коезистенције корпоративизма и демократије унутар истог политичког система понудили кроз њихове међусобно трпљење, а сада треба тражити одговоре на питање о њиховој подударности и могућности да се надопуњују. Ове одговоре треба тражити унутар два политичка поља – прво је поље саме корпорације, а друго је поље политичког система. Ово прво је очигледно лакше, јер се на основу многих историјских и савремених примера одмах може закључити да нема теоријских препрека да корпорација унутар себе буде демократска. Колико год био очигледан, важно је констатовати овај налаз јер је унутаркорпорацијска демократија, посматрано из целине неког корпоративистичког политичког система, нужни предуслов да он буде описан као демократски.

Овај нужни предуслов, међутим, није и сам за себе довољан. Одговор стога даље треба тражити на два места: 1. у могућностима демократске интеракције између самих корпорација и између корпорација и државе; 2. у могућностима корпорација да допринесу демократичности целине политичког система. Прво би се донекле (никако не у строгом, идеалтипском разумевању демократије) могло обезбеђивати узајамним поштовањем и поштовањем процедура, таман у оној мери у којој је постојање и поштовање јасних, предвидивих и свима доступних процедура једна од кључних одлика демократије. Ствари су, међутим, знатно сложеније код покушаја изналажења другог одговора. Због досад изнетих разлога идеалтипске неподударности, њега не треба тражити унутар демократије, већ у могућностима спољашњег ојачавања демократије, можда чак и њене надоградње.

Демократија изискује слободу – слободу мишљења, савести, говора, протеста, збора, договора, гласања, политичког деловања... У демократији, људска слобода ограничена је само двома стварима – заштитом слободе другог и владавином права, односно законима успостављеним на темељу слободе и ради заштите слободе. Слобода у демократији стога није тек слобода једног историјског друштвеног тренутка, какве су слобода револуционарног тренутка или слобода „козачке скупштине”, него слобода која траје и истрајава. Само слобода коју краси трајање може произвести атмосферу у којој се она може испољавати у својој пуноћи. Слобода у демократији стога изискује стабилност, али не стабилност „мртвог мора”, попут „стабилитократије” (Pavlović 2016), него стабилност која храни атмосферу слободе.

Услед незаситости у слободи, односно „у оном што сматра највећим добром” (Platon 1976 [cca 360. p.n.e], 258), демократија у себи крије и опасности по саму себе, јер „неограниченост у [... слободи] и у занемаривању осталих ствари и у овом државном уређењу ствара потребу за тиранидом” (258). До данас у историји политичких идеја нису превазиђена указивања на две опасности од извитоперења демократије која је дала старогрчка политичка мисао – демагогија која заводи грађане и новац којим их богаташка мањина поткупљује. Тим двома опасностима треба додати и трећу, на коју је у 19. веку, пишући о америчкој демократији, указао француски политички мислилац Алексис де Токвил (*Alexis-Charles-Henri Clérel de Tocqueville*), а то је опасност од тираније већине над мањином (Tokvil [1835] 1990, 217–220, *passim*). Ове три опасности демократију могу отерати у њену супротност, било да породе једног тиранина, било тиранију руље, олигархију или грађански рат. Уз ове унутрашње противречности, демократију на испит могу стављати и спољашње претње, попут ратова и великих економских криза.

Све то изискује налажење начина за учвршћивање демократије, како у временима која јој не погодују, тако и у њеној свакодневици. Демократија је већ и нашла различите начине за своје учвршћивање и заштиту од властитих противречности. Најпознатији је монтескјеовска подела власти на три гране – законодавну, извршну и судску (Монтескје [1748] 2011). Улога ове три гране власти јесте у томе да се оне међусобно контролишу и уравнотежују. На пример, за заштиту демократије нарочито је важно надзирање законодавне власти над извршном, кроз специјализоване, ресорне скупштинске одборе. У њима се од посланика не изискује само законодавни капацитет, него и стручност у различитим областима. Од њих се нарочито очекује спремност да у име грађана надзиру рад извршне власти, која по природи ствари има највише извршне моћи у својим рукама. Изузетно је ту важна и независност судства, нарочито уставног, које у неким земљама (попут Сједињених Америчких Држава) заузима толико важно место да постављањем преседана у тумачењу прописа практично стиче и законодавни капацитет. Наредни начин је увођење независних контролних тела, попут омбудсмана, каткад названих „четвртом граном власти”, чија је улога да надзиру три гране власти, углавном без властитог извршног мандата, али са великом моралном тежином и општим пристанком на такав надзор. Посебан значај има регулисање утицања интересних група на власт. Најчешћа и

најозбиљнија критика стања демократије у Сједињеним Америчким Државама тиче се опасности да је лобирање угрози корумпирајућим утицајем новца, опасности на коју је указивано још у старогрчкој политичкој мисли. Слобода штампе наредни је начин којим се штити демократија. Њоме грађанство стиче увид у поступање изабраних носилаца власти, а за тему овога рада занимљиво је поменути да је штампа названа „четвртим сталежом”.³ Уз слободу штампе, још један механизам који треба поменути јесте надзорна улога саме јавности, односно организација пониклих у грађанском друштву. Ни оне нису изабране на демократским изборима, али итекако могу помоћи заштити демократије.

Последњи начин којим се демократија штити од властитих противречности, који ће овде бити поменут, јесте дводомна скупштина. У системима бикамералног парламентаризма, посланици горњег дома најчешће нису бирани строгим демократским начелом „један човек – један глас”. Некада је део посланика биран према том начелу, а део није. У неким демократским системима неки чланови горњег дома нису чак ни бирани, него именовани, или им та функција припада уз неку другу коју имају. Некада, пак, посланици јесу бирани у складу са тим начелом, али кроз посебну изборну базу. Строго гледано, ниједна сложено уређена држава не би могла проћи решето демократије звано „један човек – један глас”, али то ипак не значи да је федерализам недемократски. Првенствена улога горњег дома у демократијама није демократско представљање, томе служи доњи дом, него стабилизовање демократије умиривањем међустраничког сукоба.

Комбиновање елемената демократије и корпоративизма могло би такође бити један овакав начин доприношења учвршћивању демократије. То је могуће на два начина – парламентарним и ванпарламентарним путем. Парламентарни начин подупирања демократије корпоративизмом значио би његову уградњу у парламентарни живот, у дводомном парламенту, у чијем једном дому заседају посланици изабрани према демократском начелу „један човек – један глас”, а у другом посланици бирани у корпорацијама.

³ То је у једном скупштинском говору 1821. године први учинио ирско-британски политички мислилац и политичар Едмунд Берк (*Edmund Burke*, 1729–1797). По речима шкотског историчара Томаса Карлајла (*Thomas Carlyle*, 1795–1881), „Берк је рекао да су у Парламенту била три сталежа, али да је, онамо у галерији за извештаче, седео *четврти сталеж*, далеко важнији од свих њих” (*Carlyle* [1841] 2013, 139).

Ванпарламентарни начин подупирања демократије корпоративизмом познајемо као неокорпоративизам – трипартитно договарање између државе, синдиката и послодаваца.

Суштина сусрета демократије и корпоративизма је у томе да је тај сусрет могућ само ако демократска држава може да обезбеди институционализовани дијалог корпорација, сучељавањем и дијалогом демократски изабраних представника организованих друштвено-економских интереса под њеним покровитељством и уз њено посредство, а да корпорације истовремено јасно признају првенство такве демократске државе.

КОРПОРАТИВИЗАМ И ЛИБЕРАЛИЗАМ

Већ је речено да се и у политичкој теорији и у политичкој пракси о неокорпоративизму говори као о либералном корпоративизму, али се самом том констатацијом, ограниченом на један вид корпоративизма, ипак не стиже до одговора на питање о његовој суштинској и дубинској подударности и надопуњавању с либерализмом. Ако се опет иделтипски погледа на ствари, више је но очигледно да су то чисти антиподи. Док се корпоративизам дефинише групним, либерализам се дефинише појединачним. Суштина либералне критике корпоративизма може се прочитати у следећим речима, колико духовито сроченим, толико и веома озбиљним, Андраша Шaja (András Sajó, рођ. 1949. године), мађарског уставноправног теоретичара и некадашњег судије Европског суда за људска права.

„Овај ‘стручни’ партикуларизам јесте оно што би сувереност народа, са својом визијом опште воље и демократским установама које ту општу вољу представљају, судбински морала бити предодређена да спречи; то јест да спречи надвладавање интереса стручних обућара да не буду помно надзирани када се оцењује квалитет ципела. То моје стопало боли, то моје ципеле пропуштају воду, а све те муке само због обућаревог ‘стручног мишљења’, које њему самом служи! Корпоративизам је диктатура обућара. Стручњак је члан еснафа

који има корист од аранжмана заснованих на властитом ‘стручном савету’⁴ (Sajó 1999, 5)⁵.

У својој крајњој инстанци, корпоративизам изискује некакву равнотежу и склад између друштвених, економских и политичких чинилаца заједнице. Корпоративистичко поимање равнотеже и склада најчешће је органско, односно органицистичко, а управо то је главна тачка разликовања корпоративистичке и либералне концепције политичког плурализма (па и уопште друштвеног и економског плурализма). Органи творе организам (односно тело, лат. *corpus*). Они не треба да функционишу да задовоље само властите потребе и интересе, него да на најбољи начин задовоље интерес целине – у овом случају корпоративистички уређене државе. Корпоративистички идеал јесте класна сарадња наместо класне борбе, као и међуљудска солидарност наместо индивидуализма. Либерализам подразумева конкуренцију, док корпоративизам подразумева усаглашавање, односно оно што је немачки политиколог Герхард Лембрух (*Gerhard Lehmbbruch*) назвао концертацијом (Lehmbbruch 1984).

Све ово јасно указује да могућности за постојање подударана и надопуњавања либерализма и корпоративизма не треба ни тражити у сфери политичких идеја и идеологија, него у сфери политичке праксе. Баш како је Лембрух записао, да је либерални корпоративизам

⁴ *This ‘expert’ particularism is what people’s sovereignty, with its vision of the general will and with the democratic institutions representing this general will should be destined to prevent, that is, to prevent the interest of the expert shoemakers from being scrutinised when the quality of shoes is evaluated. It is my foot that is aching, these are my shoes that are soaked through, and all these pains just because of the shoemaker’s ‘expert opinion’ which serves his convenience! Corporatism is the dictatorship of shoemakers. The expert is member of that guild who benefits from the arrangements that are based on ‘expert advice’.*

⁵ Рекло би се да је Шајо за овај пример био надахнут једном анегдотом из древне Грчке, коју је у 35. књизи Познавања природе (*Naturalis historia*) пренео староримски филозоф и војсковођа Плиније Старији (*Plinius Maior*, право име *Gaius Plinius Secundus*, 23–79), а чија је порука и поука сажета у изреци „Обућару, не даље од сандале!” (лат. *Ne sutor ultra crepidam*). Један од највећих старогрчких сликара Апелес (Ἀπελλής, fl. 4. век п.н.е) имао је обичај да своја дела изнесе пред суд јавности, а он сам би се сакрио да чује шта људи о њима кажу. Тако је један обућар, гледајући слику људске фигуре, приметио да је сандала погрешно нацртана. Сликара је своју грешку одмах исправио, а онда је осокољени обућар изнео примедбу и на ногу фигуре. Апелес му је на то одговорио реченицом која је захваљујући Плинију Старијем постала пословица (Јанковић 2018, 253–259). Овакво гледиште је у „Капиталу” критиковао Карл Маркс (*Karl Heinrich Marx*, 1818–1883), приметивши да је парну машину изумео часовничар Џејмс Ват (*James Watt*, 1736–1819), механичку пределицу берберин Ричард Аркрајт (*Sir Richard Arkwright*, 1732–1792), а пароброд јувелир Роберт Фултон (*Robert Fulton*, 1765–1815) (Marx [1867] 1977, 432).

„много мање доктринарни феномен него класична варијанта” (*a much less doctrinaire phenomenon than the classical variety*) корпоративизма (Lehmbruch 1977, 93). Примери ове политичке праксе у овоме су раду већ излагани и нема посебне потребе да буду понављани. Оно што свакако треба поменути јесте да су у западној Европи после Другог сватског рата умерени либерали историјским компромисом са умереним социјалистима и умереним конзервативцима направили корпоративистички аранжман познат као неокорпоративизам, који се у политичкој теорији, као што је раније наведено, каткад назива и либералним корпоративизмом. Штрек и Кенворди су о овоме истакли:

„Користећи различита правна средства, демократске државе изузеле су синдикате од закона против завере и картела и прихватиле национално колективно преговарање о зарадама као главни елемент јавне економске политике. Заузврат, синдикати су у традицији социјалдемократског реформизма признали приватну својину, слободна тржишта и првенство парламентарне демократије, ограничавајући се на непосредно постизање економских циљева колективним преговарањем и на посредно постизање политичких циљева парламентарним лобирањем и подржавањем сродних странака. Док се власт уздржала од непосредног мешања у одређивање висине зарада – а камоли од натурања слободног формирања цена на тржишту рада – синдикати су одустали од ранијих амбиција да се ставе на место државне власти, у замену за признање да су сауправљачи у надолazeћој демократској држави благостања. Успешно интегрисање синдикалног покрета у либерални политички поредак било је јасно кроз њихово постепено напуштање политичког штрајка и мање или више изричит уступак да ће га користити само у економске сврхе”⁶ (Streek and Kenworthy 2005, 446).

---

⁶ *Using different legal instruments, democratic states exempted unions from conspiracy and anticartel laws and accepted national collective wage bargaining as a major element of the machinery of public economic policy. In return, unions in the tradition of social democratic reformism recognized private property, free markets and the primacy of parliamentary democracy, limiting themselves to the direct pursuit of economic goals through collective bargaining and to indirect pursuit of political goals through lobbying the parliament and supporting sympathetic political parties. Whereas government refrained from direct intervention in wage setting – let alone enforcing free price formation in the labor market – unions gave up previous ambitions to put themselves in the place of the government of the state, in exchange for being recognized as legitimate co-governors of the emerging postwar democratic welfare state. The successful integration of the trade union movement in the*

Овај неокорпоративистички историјски компромис либерала, социјалиста и конзервативаца пре свега је практично-политички, али не треба искључити ни могућност будућег развоја политичке теорије који би могао водити компромису на доктринарној равни. То је, међутим, одвећ далеко за домете овога рада.

КОРПОРАТИВИЗАМ И ПАРЛАМЕНТАРИЗАМ

Многи садашњи демократски парламенти наследници су некадашњих сталешких скупштина, које су од корпоративистичког представљања прешли, еволутивним или револуционарним путем, ка представничкој демократији општег бирачког права, генерално према начелу „један човек – један глас”. Лембрух је, премда уважавајући неке корпоративистичке концепције којима се тежило унапређењу парламентаризма, написао (Lehmbruch 1977, 92) како је корпоративизам углавном имао „антипарламентарни укус” (*antiparliamentary flavor*). Ово је свакако тачно ако се мисли на савремени, демократски парламентаризам, док је корпоративизам (било демократски, било недемократски) кроз историју политичких идеја, покрета и система показао да итекако има и своју парламентарну страну. У ствари, све корпоративистичке државне замисли, изузев неокорпоративизма, подразумевале су артикулисање политичких корпорација и политичко институционализовање корпоративизма управо кроз представничка тела, било да су она законодавна или само саветодавна.

Начини институционализованог артикулисања корпоративизма

Посматрањем односа корпоративизма и парламентаризма, могу се уочити четири могућа начина институционализовања корпоративистичког политичког представљања – три парламентарна и један ванпарламентарни: 1. уникамерални корпоративизам; 2. бикамерални корпоративизам; 3. мултикамерални корпоративизам; и 4. ванпарламентарни корпоративизам.

---

liberal political order was indicated by its gradual abandonment of the political strike and its more or less explicit concession to use strike only for economic purposes.

У уникамералном моделу корпоративистичке скупштине, сви посланици су представници својих корпорација. Историјски најстарији пример су сталешке скупштине, у којима је сваки сталеж представљен засебним домом. Како је у историји ипак углавном било уобичајено да они заједно заседају, можда би тачније било да ови домови буду названи сталешким куријама или колегијумима у суштински једнодомној скупштини. Корпоративистички уникамерализам забележен је и у 20. веку, у италијанском фашизму и у сличним, њиме надахнутим системима, који су идејно утемељење имали на хибридизовању римокатоличког социјалног учења⁷ са синдикализмом. Што се тиче одлучивања у уникамералним корпоративистичким скупштинама, за њега постоје два основна начина. У првome се глас свакога посланика рачуна једнако⁸. Код другог начина одлучивања, свака курија имала би заједнички, односно збирни глас, који пак зависи од гласања унутар њега. Коначна одлука могла би се доносити на један од два могућа начина: надгласавањем између колегијума (на пример, да два сталежа могу да надгласавају трећи) или пак консенсусом свих колегијума (када сваки сталеж има право вета).

Следећи модел је бикамерални, у коме посланици једног дома представљају корпорације, док су посланици другог дома изабрани према неком другом критеријуму. Пример такве скупштине, у којој корпоративистички елемент и данас опстаје, јесте британски Парламент. У његов доњи дом се на општим изборима посланици бирају територијално, као представници грађана, односно трећег сталежа, а у горњем седе представници првог и другог – властела духовна и световна (енг. *Lords Spiritual and Temporal*). У историји политичких идеја, пример бикамералности може се наћи у концепцији корпоративизма коју је Георг Вилхелм Фридрих Хегел (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) развио унутар своје философије права. Он је једном скупштинском дому наменио да представља први сталеж, земљопоседничку аристократију, а другome грађанско друштво, „не као атомистички рашчлањено на појединце, (...) него као рашчлањено на своје ионако конституиране задруге, опћине и корпорације, које на тај начин добивају политичку везу. У њихову

---

⁷ Треба ипак нагласити да ово није модел који римокатоличко социјално учење само по себи препоручује, јер у њему и нема изјашњавања о овом питању.

⁸ С обзиром на бројчану доминантност трећег сталежа, овакво одлучивање аутоматски значи и његову драстичну неједнакост у односу на први и други (Piketty [2019] 2020, 57–58).

овлашћењу за такво изасланство, (...) налази егзистенција сталежа и њихове скупштине конституирану, посебну гаранцију” (Hegel [1821] 1989, 429–437; 301–308).

У једној безмало век млађој визији корпоративизма, гилдсоцијализму, која је и по саморазумевању и по суштини несумњиво била демократска, њен водећи теоретичар Џорџ Кол (*George Douglas Howard Cole*) предлагао је да доњи дом (назван парламентом) буде изабран општим правом гласа и да у њему грађани буду представљени у својству потрошача, а да у горњи дом (назван конгресом гилди) буду изабрани представници корпорација, односно да грађани у њему буду представљени у својству произвођача (Cole 1917, 87). Бикамерални модел корпоративистичког парламентаризма сличан је парламентаризму у федералним и регионалним државама, с тим што у њима горњи дом не служи да представља корпорације него територијалне јединице. У корпоративистичком бикамерализму такође је могуће да не буду сви чланови горњег дома представници корпорација, него да неки у њега буду изабрани или именовани и према неким другим критеријумима.

Мултикамерални парламентаризам забележен је у југословенском самоуправном социјализму, али корпоративистичка већа у њему нису имала исту тежину као његово основно веће, које није било корпоративистичко. Ни у некорпоративистичким бикамералним системима није неуобичајена неравнотежа између домова – на пример, да горњи дом само може да прихвати или одбије већ формулисану одлуку доњег; или да има само могућност законодавне иницијативе, али не и самостални законодавни капацитет; или пак обрнуто, да нема могућност законодавне иницијативе, него да само расправља о законима. Још је послератна Уставотворна скупштина сазвана 1945. године била федералистички дводомна, што је задржано и у Уставу из 1946. године којим су конституисани Савезно веће као доњи дом и Веће народа⁹ као горњи. Потоњи је као горњи дом Уставом из 1953. године заменило новоуведено Веће произвођача.¹⁰ Већ наредним Уставом из 1963. године, тек деценију касније, у Савезној скупштини су Савезном већу и Већу

⁹ Под народима је подразумевано тадашњих пет конститутивних нација: Македонци, Словенци, Срби, Хрвати и Црногорци. Од 1963. године у том статусу им се придружују и Муслимани. Поред њих, у овом већу били су заступљени и представници народности, односно званично признатих националних мањина.

¹⁰ Овде је чак и у имену очигледан утицај гилдсоцијализма.

радних заједница (што је било ново име Веће произвођача) додата чак још три дома: Просветно-културно, Социјално-здравствено и Организационо-политичко веће. Овај петодомни систем трајао је свега пет година, до амандманских уставних промена 1968. године, када је Савезно веће замењено Већем народа. У даљој конфедерализацији Југославије, Уставом из 1974. године поново је уведен дводомни систем са Савезним већем и Већем република и покрајина. Систем тиме уопште није поједностављиван, него су неке надлежности изузете из савезне државе и стављене на ниво република и покрајина. Читава ова сложена структура пресликавано је и у њима, па чак и у локалној самоуправи која је имала тродомне скупштине. Ово се још надопуњује и уставним успостављањем, 1963. године, два саветодавна органа скупштинског типа – Савета федерације и Савета народне одбране, који су углавном служили за часно пензионисање високих политичких и војних дужносника. Поврх свега тога, у скупштинском систему није било раздвојености законодавне и извршне гране власти, него је потоња била извршно веће скупштине.¹¹

На крају, могућ је и ванпарламентарни корпоративизам, карактеристичан за неокорпоративизам, у коме, према Лембруху, настаје узајамна пенетрација државне бирократије и великих интересних организација. Он га је стога назвао интегрисаним системом друштвеног вођења, чија је одређујућа одлика висок ниво међугрупне сарадње у обликовању економске политике. Лембрух је направио разлику између два корака преговарања – први је преговарање између аутономних група, а други између државе и картела организованих група, додавши како се у стварности ови кораци често сливају у један – трипартитно преговарање (Lehmbruch 1977, 94). У неокорпоративистичким политичким системима, корпоративистички политички процеси не одвијају се у скупштини него негде другде, на пример, у трипартитном дијалогу. Скупштина у таквим системима, како год да је конституисана, законима може да потврди или одбаци одлуке донете у ванпарламентарном корпоративистичком процесу. Наравно, ако јој такве одлуке уопште и припадају, јер спровођење трипартитно усаглашених договора може спадати и у надлежност извршне гране власти.

---

¹¹ Тиме је из совјетског система пренета установа Президијума Врховног Совјета.

Табела 2. Могући начини институционализованог артикулисања корпоративизма

Начини институционализованог артикулисања корпоративизма	Врсте корпоративистичког парламентаризма	Примери
парламентарни	уникамерални	<ul style="list-style-type: none"> • средњовековне сталешке скупштине • италијански фашизам
	бикамерални	<ul style="list-style-type: none"> • британски дводомни парламент • Хегелов корпоративизам • гилдсоцијализам
	мултикамерални	<ul style="list-style-type: none"> • југословенски самоуправни социјализам
ванпарламентарни	—	<ul style="list-style-type: none"> • неокорпоративизам (трипартизам)

Извор: Обрада аутора.

Модели одлучивања у корпоративистичким скупштинама и скупштинским већима

Што се тиче права гласа при одлучивању у корпоративистичким скупштинама или у корпоративистичким већима националних (или субнационалних) скупштина, то може бити уређено на два начина. Како год међу представницима корпорација посланичка места била распоређена, могуће је да 1. сваки посланик има свој посебни глас или да 2. свака корпорација има свој заједнички глас. Унутар обе ове варијанте, усвајање коначних одлука може бити уређено на више начина, а међу њима ствари стоје другачије када важи начело „један посланик – један глас” или када важи начело „једна корпорација – један глас”.

Када сваки посланик има свој посебни глас, коначна одлука може бити донета: 1.1 простом већином посланика (од њиховог

укупног броја или од броја присутних, ако је испоштовано правило кворума) – чиме се не испуњава сврха корпоративистичког представљања; 1.2 неком квалификованом већином, која може бити рачуната на два начина: 1.2.1 као посебна квалификована већина укупног броја посланика (на пример, двотрећинска или тропетинска већина); 1.2.2 као квалификована већина везана за корпорације. То би практично изискивало прописивање (1.2.2.1) потребног процента представника сваке корпорације који гласа за неку одлуку или (1.2.2.2) потребног броја корпорација у којима унапред утврђен проценат представника гласа за ту одлуку.

Када, пак, свака корпорација има свој заједнички глас, усвајање скупштинских одлука може бити прописано на три начина. То може бити 2.1 консенсусом свих корпорација (тада свака практично има право вета); 2.2 простом, натполовичном сагласношћу за доношење неке одлуке; 2.3 квалификованом већином корпорација које гласају за одлуку (на пример двотрећинском или трочетвртинском). Можда би прегледније било све ово представити табелом која следи.

Табела 3. Модели усвајања одлука у корпоративистичким скупштинама и корпоративистичким скупштинским већима

Носилац гласа	Потребна већина	Квалификована већина везана за...	Потребан број...	
посланик (1)	проста (1.1)	—	—	
	квалификована (1.2)	посланике (2.1.1)	—	
		корпорације (2.1.2)	представника сваке корпорације (2.1.2.1)	
			корпорација (2.1.2.2)	
корпорација (2)	консенсус (2.1)	—	—	
	проста (2.2)	—	—	
	квалификована (2.3)	—	—	

Извор: Обрада аутора.

Раније наведена Лембрухова оцена о антипарламентарном укусу корпоративизма ипак је, како је и примећено, ограничена на савремено демократско виђење парламентаризма избором посланика према начелу „један човек – један глас”, али и у таквим случајевима корпоративизам може имати улогу стабилизатора парламентаризма, као уосталом и демократије.

ЗАКЉУЧАК

Политичко представљање налази се у сржи корпоративизма, као његово суштинско својство. Политичко устројство које се темељи на међудејству корпорација, политичких група сазданих према својим, понајпре економским) улогама у заједници, подразумева постојање системског начина њихове политичке артикулације, односно представљања. Корпоративистичко политичко представљање другачије је него у либералној демократији, јер прво почива на групном, а потоње на индивидуалном. Либерализам такође подразумева конкуренцију, док корпоративизам подразумева усаглашавање.

Коегзистенција корпоративизма и демократије могућа је само уз два услова: 1. ако демократска држава обезбеђује институционализовану интеракцију корпорација међу собом и са њом, кроз сучељавање и дијалог демократски изабраних представника организованих друштвено-економских интереса, под њеним покровитељством и уз њено посредство; 2. ако корпорације признају првенство демократске државе. Када је пак реч о могућности подударана и надопуњавања корпоративизма и либерализма, оне су одређене оштром и међусобно искључујућом супротстављеношћу ових политичких концепција. Стога се такве могућности налазе само у сфери политичке праксе, а нипошто у сферама политичких идеја и идеологија. Та политичка пракса је неокорпоративизам, којег су Штрек и Кенворди, не без ограда, називали демократским корпоративизмом и либералним корпоративизмом. Сапостојање корпоративизма са демократијом и либерализмом, унутар истог политичког система, могуће је само као узајамно толерисање, уз суштински примат потоњих.

Корпоративизам нарушава либерално-демократско начело „један човек – један глас”, али зато пружа читаву палету могућности за политичко представљање. У неокорпоративизму је

оно ванпарламентарно, јер се одвија кроз трипартитне преговоре и договоре рада, капитала и државе. Парламентарни корпоративизам разликује се по 1. броју скупштинских домова; 2. начинима одлучивања. Према броју домова, парламентарни корпоративизам може бити уникамерални, бикамерални и мултикамерални. Два основна начина одлучивања одређена су тиме да ли су носиоци гласа посланици или корпорације, а они се даље гранају у зависности од тога кавом се већином одлучује, а она на основном нивоу може бити проста или квалификована, или се пак може захтевати консензус свих представљених корпорација.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Гајић, Новак. 2020. „Сложеност корпоративизма и тешкоће његовог разумевања и одређења.” *Српска политичка мисао* 27 (3): 243–267. DOI: 10.22182/spm.6932020.10.
- Јанковић, Владета. 2018. *Античке изреке*. Београд: Лагуна.
- Монтескје, Шарл де. [1748] 2011. *О духу закона*. Београд: Завод за уџбенике.
- Carlyle, Thomas. [1841] 2013. *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History*. New Haven and London: Yale University Press.
- Cole, George Douglas. 1917. *Self Government in Industry*. London: G. Bell & Sons.
- Crouch, Colin. 2006. “Neo-corporatism and Democracy.” In *The Diversity of Democracy: Corporatism, Social Order and Political Conflict*, eds. Colin Crouch and Wolfgang Streeck, 46–70. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. [1821] 1989. *Osnovne crte filozofije prava: S Hegelovim vlastoručnim marginama u njegovu priručnom primjerku filozofije prava*. Sarajevo: Veselin Masleša, Svjetlost.
- Lehmbruch, Gerhard. 1977. “Liberal Corporatism and Party Government.” *Comparative Political Studies* 10 (1): 91–126. DOI: 10.1177/001041407701000105.
- Lehmbruch, Gerhard. 1984. “Concertation and the Structure of Corporatist Network.” In *Order and Conflict in Contemporary Capitalism*, ed. John Goldthorpe, 60–80. Oxford: Clarendon Press.

- Marx, Karl. [1867] 1977. *Kapital: Kritika političke ekonomije. Prvi tom*. Beograd: Prosveta, Institut za izučavanje radničkog pokreta.
- Pavlović, Srđa. 2016. "Montenegro's 'stabilitocracy': The West's support of Đukanović is damaging the prospects of democratic change." *LSE*. 23. December 2016. <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2016/12/23/montenegros-stabilitocracy-how-the-wests-support-of-djukanovic-is-damaging-the-prospects-of-democratic-change/>.
- Piketty, Thomas. [2019] 2020. *Capital and Ideology*. Cambridge, Massachusetts & London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Platon. [cca 360. p.n.e] 1976. *Država*. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod.
- Sajó, András. 1999. *Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism*. Budapest: CEU Press.
- Streek, Wolfgang, and Lane Kenworthy. 2005. "Theories and Practices of Neocorporatism." In *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*, eds. Thomas Janoski, Robert R. Alford, Alexander M. Hicks & Mildred A. Schwartz, 441–460. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tokvil, Aleksis de. [1835] 1990. *O demokratiji u Americi*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića; Titograd: CIID.

Novak Gajić*

*Standing Conference of Towns and Municipalities
– National Association of Local Authorities in Serbia*

CORPORATIST AND LIBERAL DEMOCRATIC POLITICAL REPRESENTATION: DIFFERENCES AND THE POSSIBILITY OF COEXISTENCE

Resume

Political representation in corporatism is discussed in this article. Corporatism is understood as an aspiration for the political structuring of society through groups constituted around their roles in society. These groups are called political corporations, while their constituting roles are most often (though not always) economic. To be corporations, these groups must be recognized both mutually and by the political system. Corporatism is also understood as action towards building such a political system. Political representation is inherent to corporatism, as a conception rooted in articulation and concertation of interests. To illustrate corporatist political representation, it is compared with liberal democratic political representation. These concepts are obviously in sharp contrast, as the former is based on group representation, while the latter is based on individual representation. It is argued here that they can still coexist – not in the spheres of political ideas and ideologies, but in the sphere of the political system. Such a system is neocorporatism (called “democratic corporatism” and “liberal corporatism” by Streek and Kenworthy), yet it can function only if corporatism recognizes the democratic state’s supremacy. Corporatism contravenes the liberal-democratic *one man – one vote* principle, yet it provides a range of possibilities for political representation. In neocorporatism, it is extra-parliamentary, through tripartism of labour, capital,

---

* novak.gajic@skgo.org

and state. When it comes to parliamentary corporatism, it is defined by 1. number of parliamentary chambers and 2. way of decision-making. According to the number of chambers, parliamentary corporatism can be unicameral, bicameral, and multi-cameral. The two basic ways of decision-making are determined by who possesses the vote – deputies or corporations. It further branches out depending on what kind of majority is needed – simple or qualified, or the consensus of all represented corporations.

Keywords: political representation, corporatism, democracy, liberalism, parliamentarism

---

* Овај рад је примљен 1. новембра 2023. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. фебруара 2024. године.